

De ambtsgedachte voorop gesteld.

Het geschrift van Ds Both heeft, gelijk wij zeiden, een sterk persoonlijk, hier en daar een „intiem“, karakter. Dit was één van de redenen, waarom wij het zoo moeilijk vonden erover te schrijven in het openbaar.

Toch is er één punt, waar het gesprek zich het gemakkelijkst kan inzetten. Het is daar, waar Ds Both handelt over de ambts-gedachte. Ds Both zegt in zijn brochure: „Christelijk leven is nooit van ambten afhankelijk. Het is zelf ambt, het heeft een christentaak, en het mag zich laten dienen door menschen, die door hun gaven en roeping dienaars bij uitstek moeten zijn. Een groote ellende is in de kerkgeschiedenis geworden het misbruik van het ambt. Alle misvorming van christelijk leven hangt daarmee saam. Dan gaat christelijk leven allures aannemen, die heelmaal niet passen bij zijn wezen, en 't goud wordt verdonkerd“.

Dat alle christelijk leven zijn ambt heeft, hebben ook wij herhaaldelijk voorop gesteld. Over dit punt is dus geen verschil van meening.

Toch is hiermee de weg nog niet geëffend voor de eenheid van gedachten. Immers, nu komt de vraag zóó te staan: wat is dan dat ambt? Wat is de speciale functie, welke Christus in alle ambts-verrichting eischt?

En hier komen wij weer terug op het thema van de kerk. Wanneer wij belijden, dat de Zoon van God van het begin der wereld af aan tot het einde toe zich een gemeente vergadert, een kerk, en dat deze kerk moet worden gezien op dezelfde wijze als de belijdenis, waaruit Ds Both leeft, haar beschrijft, dan kan dat ambt der geloovigen op dit punt zich nimmer doen gelden, wanneer de geloovige zich geeft aan bewegingen, die de methode van Christus' actie van kerk-vergadering weerstaan of zelfs maar dispuutabel stellen, relativereen. Wie over het lichaam van Christus, en over de wijze, waarop het door Hem vergaderd wordt, anders denkt dan onze belijdenis doet, zeker, die kan in buitenkerkelijke vroomheid veelszins reden tot dankbaarheid zien. Wie echter meent, dat de organisatie en de bijeenbrenging van de geloovigen gebonden is aan wat blijken onze belijdenis Christus zelf in dezen doet, en ons beveelt als Zijn mede-arbeiders te doen, die staat inzake de vergadering niet onafhankelijk doch gebonden.

De vraag komt dus zóó te staan: of de Oxford-beweging, in haar concrete gestalte, op het delicate punt van de organisatie der geloovigen en hun „stichting“ werkelijk beantwoordt aan wat in dezen de Christus zegt.

Want, laat men niet vergeten, dat niet alleen van de zijde der Oxford-groep, maar ook van kerkelijke zijde het woord van Ds Both onderschreven wordt: „Wat is nu noodig voor den arbeid, te doen in den oogst des Heeren? Daar is noodig een mobilisatie van het ambt der geloovigen. Het is bedroevend, als men leest de nuttelosheid en onbelangrijkheid van de quasities waarover op allerlei vergaderingen op het terrein van het kerkelijk en godsdienstig leven gerefereerd en gedebatteerd wordt. De groote zaak is de mobilisatie van het ambt aller geloovigen.“

Op die zinsnede over onbelangrijke kwesties op kerkelijke agenda zullen wij niet ingaan. De kerkelijke huishouding gaat het precies als elke andere huishouding: de organisatie brengt allerlei peulwerk mee. Maar gelijk het een dwaasheid zou zijn, in het werk van een huisvrouw, wanneer het afdaalt in minutieuse zorg voor keukengerei en proviand, voorbij te zien de groote beleekenis, die het heeft voor het leven, zoo is het ook dwaas, de kerk op deze wijze te beschuldigen. Vergeet men niet, dat vele gespreksthema's in verscheiden ouderwetsche en nieuwerwetsche gezelschappen of konventikels op anderen eveneens den indruk maken van een niet-zien-in-grooten-stijl. Tot in de zondebelijdenissen toe.

Doch daarover loopt het niet. Wanneer de mobilisatie van het ambt der geloovigen noodig is, — en wij geven dit onmiddellijk toe — dan is zij in alle dingen noodig voor het door Christus gestelde doel. Indien Hij nu mobiliseert in en door en tot kerkinstituering, dan vraagt Hij ook van alle Oxford-menschen, dat zij zich laten mobiliseeren voor kerkformatie. Doen ze dit niet, dan betalen zij Hem in dezen hun rekeningen niet. Anderen doen op andere punten hun betalingen Hem niet. Zij alsdan op dit punt niet.

Nu is het een feit, dat verreweg de meesten in de groep zich voor de Kerkformatie niet laten mobiliseeren. Wij rekenen er mee, dat dit bij het meerendeel een gevolg is van andere begrippen omtrent de kerk. Maar wanneer zij nu om die reden het een onbillijk verwijt zouden achten, dat zij aan het mobilisatie-bevel op dit bepaalde punt ongehoorzaam zijn, dan moeten zij zelf ook met hun aanklachten tegen de kerk, die immers op dit punt wel het mobilisatie-bevel verstaan heeft, voorzigtiger zijn. Want dan is mogelijk de één diligent op het éne punt van de christelijke gehoorzaamheidsverrichting, en de ander op een ander punt. Maar eer deze en dergelijke onderscheiden stof kunnen worden

voor een wederzijdsche aanklacht, dient eerst te worden uitgemaakt, wat eigenlijk de wil is van den mobiliseerenden koning.

En zoo komt juist in de ambts-gedachte de verbintenis tusschen Ds Both en zijn critici. Maar tegelijk wordt ook weer juist in die ambts-gedachte teruggesproken naar wat verleden week gezegd is: naar de vraag n.l. waar men al of niet voldoet aan Christus' eisch. Men mag niet elk voor zich uit de veelheid van Christus' eischen telkens juist er één naar voren schuiven, ten koste van de andere. En allerminst mag men een zóó klaar omschreven eisch als dien tot kerkinstituering buiten de primaire agenda-punten houden, welke bij de „mobilisatie“ van alle geloovigen in de door den Koning hun verstrekte „legerorder“ vastgesteld zijn. Noch theoretisch, noch practisch.

K. S.

Gereformeerd kerkrecht; een standaardwerk.

Enkele maanden geleden verschenen bij de N.V. J. H. Kok, Kampen, het tweede deel van Prof. Bouwman's: „Gereformeerd kerkrecht, het recht der Kerken in de praktijk“. Het eerste deel verscheen in 1928, toen Prof. Bouwman nog in leven was, het tweede is na zijn dood uitgegeven door de goede zorgen van Ds O. Bouwman van Zaltbommel, die, gelijk Prof. Hoekstra mededeelt, voor de uitgave zeer te waardeeren werk gedaan heeft, en ook de drie uitvoerige registers heeft samengesteld, en van Prof. Hoekstra zelf. Laatstgenoemde deelt in het woord vooraf mede, dat één stuk ontbreekt: de verhouding n.l. van kerk en overheid. Overigens is het boek een volledig kerkrecht.

Met bijzondere ingenomenheid maken wij van dit tweedeelg werk melding. Het eerste deel bevat 639, het tweede 704 pagina's, groot formaat. Wij hebben hier voor ons een rijpe vrucht van den wetenschappelijken arbeid der Theologische School te Kampen. Het stemt tot bijzonderen dank dat Prof. Bouwman den tijd heeft kunnen vinden voor het schrijven van dit uitvoerige werk, dat in zijn volkomenheid, zijn rustigen betoogtrant, zijn onophoudelijk grijpen naar de historie, en zijn behandelings van veel praktische gevallen, niet alleen de leiders in engere zin interesseeren zal, maar ook zeer veel leden der kerk in den ruimsten zin van het woord; wij denken met name hier aan de ouderlingen, die eigenlijk geen van allen dit boek missen kunnen, indien zij van het kerkrecht behoorlijk nota nemen willen, en op tijd zich willen voorbereiden op te nemen beslissingen in het kerkelijk leven. Wij hopen dan ook, dat dit boek met groote belangstelling ontvangen worden zal. Het is één van die vruchten van wetenschappelijken arbeid, waarom reeds zoo lang geroepen is. Laat, nu de roep verhoord is, er ook groote dank zijn, die zich uit in het zorgvuldig bestudeeren van dit lijvige werk.

K. S.

Naar aanleiding van Prof. Hattjema's Afscheidingspreek.

Indertijd hebben wij iets geschreven over de preek, die Prof. Hattjema te Ulrum gehouden heeft, ter „herdenking“ van de Afscheiding. Wij wezen er op, dat deze preek ten eenenmale als mislukt moest gelden.

a. wijl de spreker afgegaan was op een onjuiste vertaling, en blijkbaar verzuimd had, behoorlijk den grondtekst te raadplegen;

b. wijl er ook onderscheiden gedachtenfouten in waren.

Een en ander werd uitvoerig geargumenteed, ten deele door mij zelf, ten deele door anderen, onder wie met name Ds C. Veenhof uit Harkstede, de zaak breed behandelde. Ds Veenhof heeft in dien tijd zelf een preek over denzelfden tekst gehouden. Deze is indertijd opgenomen geweest in „De Bazuin“ en is thans verschenen in de serie „Mancherlei Gaben und ein Geist“, 7e jaargang no. 2. Voor belangstellenden noem ik even den uitgever: Albert van Dellen, in Emden, Oost-Friesland. Voor de gereformeerden aldaar een nuttig stuk. De Afscheidingsherdenking was daarginds prachtig. Procentsgewijs veel geweldiger, wat de getallen der opgekomenen betreft, dan in Nederland.

K. S.

Schrijver, Publiek en Volk.

(Nabetrachting bij de Boekenweek.)

Een woord met een bijmaak.

De afleiding van het woord „publiek“ doet hier niet ter zake. Zooveel is zeker, dat onder publiek ongetveer kan worden verstaan een min of meer willekeurige verzameling menschen, lijdelijk of herhaaldelijk bijeengekomen voor een voorbijgaande gelegenheid, doorgaans van sport, vermaak of kunst. Ook veronderstelt het begrip publiek

een tamelijk rijk menschenmateriaal, dat zich in allerlei verbandingen tot publieken kan vormen. Van „volk“ begint men eerst te spreken, wanneer de gebeurtenissen grooteren omvang aannemen of van schokkenden aard zijn: bij een grooten brand is er veel volk op de been; met de glorie en den val van de Uiver leefde een geheel volk mee, enz. De vraag, waar nu precies de grens ligt tusschen „een publiek“ en „volk“, of „het volk“, behoort ons niet op te houden. Bij publiek denken wij hier natuurlijk aan het lezerspubliek, met een heimelijken weerzin tegen dit woord, wegens zijn bijmaak van civilisatie, onvroem amusement en wispelturigheid. En we laten onmiddellijk het woord „volk“ er op volgen, omdat ons verlangen niet kan wachten, eer we bij een totaliteit zijn aangeland, die min of meer in zichzelf rust en aspecten biedt, welke zich beter verdragen met een Christelijke levenspraktijk.

Het primitieve standpunt.

Maar goed, we willen ons een oogenblik bezighouden met de verhouding tusschen schrijver en publiek, nu de straks afgeleopen boekenweek daartoe gelegenheid geeft. En dan beginnen we daar, waar zulk een verhouding ontbreekt. Als in mijn boek „Koningskinderen“ de hoofdfiguur Siem 't Hoer door begeerte naar lectuur wordt aangeraakt en niet weet te kiezen, gaat hij in een primitief-romantischen drang op titels af en kiest dan boeken, waarvan de opschriften alle beginnen met: „Het Geheim van...“ Hier is een man, die cultureel, althans litterair, nog in een soort natuurstaat leeft en de hand uitstrekt naar het vuurwater van de civilisatie, dat meer dan één natuurstaat heeft verwoest. Zelfs hier is al een overgang gemaakt; het volstrekt-primitieve standpunt is verlaten. Bedenk, dat deze, zij het dan ook gefingeerde, figuur ongeveer 30 jaar geleden „leefde“; wat is sindsdien het distributieve proces van civilisatie-producten ontzaglijk versneld en intensief geworden! Zijn er nog zulke prachtige primitieven, wier boekenplankje zoo smal is, dat naast den Bijbel nog slechts plaats is voor een enkelen, menschenlijken levensspiegel, „alle de werken van Jacob Cats“, of: de Institutie, of: een of ander oud volksboek, met nog een geur van de Middel-eeuwen eraan? Zulke menschen hebben intuïtief een zuiverder begrip van wat een „boek“ moet zijn, dan de lettré en de bibliomaan; een boek is voor hen iets bovenmenschenlijks in den letterlijken zin van het woord: meer dan een mensch-een levensspiegel, een wereld. Eerst in de hooge culturele regionen van de kluisenaars, die uit de beschaving wegvluchten met twee, drie boeken, of bij diepe geesten als Nietzsche, die zei: „wat heb ik aan een boek, dat me niet uittilt boven alle boeken?“... eerst daár wordt iets dergelijks gevonden. En over de wilde bergbeek van de moderne civilisatie met haar groot „verval“ heen reiken groote kinderen en diepe geesten elkaar de hand.

Schoorvoetend verlaten we deze plek. Want het is Gods wil zoo: we kunnen niet bij het primitieve blijven staan. Van mooie plekken in de natuur, merkwaardig vanwege vorming, planten-groei en dierenwereld, kan men een reservaat maken, dat zorgvuldig wordt omrasterd; in de wereld van den geest is dat niet mogelijk.

Wel dringt zich aan ons deze overtuiging op, dat voor het eenvoudige volk niets te goed is. Het moest mogelijk zijn hun alleen het allerbeste te geven en dat van de jeugd af aan, in boeken, toespraken, muziek, verzen, prenten. Want de primitief-monumentale opvatting, die naast den Bijbel slechts Cats of Calvijn als levensspiegel plaatst, staat dichter bij den geest van de groote kunst, dichter bij Homerus, Dante, Cervantes, Beethoven, Bach, dan de smaak van den cultureelen halfwas. En omgekeerd zal het roepen om cultuur bij die eenvoudigen van geest vaak een verrassenden weerklink vinden, vooral wanneer het de religie is, die noopt en tot roep en tot antwoord.

Scheeve verhoudingen.

Er is een verhouding tusschen auteur en publiek, die berust op overlevering en niet op werkelijke bewondering. Een schoolsch-traditioneele vereering bij den geestelijken middenstand van de groote namen der geschiedenis, die niet zonder conserveerende waarde is, maar die toch dringend noodig heeft het her-ontdekken en enthousiast propageeren, liefst door kunstenaars die zelf produceeren, omdat die in hun bewondering rechtstreeks en vrijmoedig zijn.

Er zijn schrijvers, die zelfs voor het betere publiek weinig meer dan namen blijven. Ik denk hier aan de bijzonderen, de fijnen, de oorspronkelijken, de zuivere lyrieci.

Met „bijzonderen“ bedoel ik zulke figuren, die men zou kunnen noemen de dichters der dichters en de prozaïsten der prozaïsten. Een dichter als Jan Hendrik Leopold b.v., een bijzondere, hooge figuur, die apart van het litteraire leven, in de stilte, verzen schreef van zulk een uitgezochte, voornam schreef, dat men bijna dichter moet zijn om ze te kunnen dragen. Een dichter voor dichters, een poëet der poëten. Of een prozaïst als Van Deyssel, aan wien men het geheele litteraire impressionisme zou kunnen demonstree-

K. S.

ren, die het meest volledig en omvattend deze richting in leven en werk heeft afgebeeld en bij meer dan één schrijver heeft bijgedragen tot diens vorming als stylist. Een prozaïst der prozaïsten. Bij „fijne“ schrijvers denk ik b.v. aan Aart van der Leeuw, bij „oorspronkelijke“ aan Paul van Oslayen en bij „zuivere lyrieci“ aan het beste uit de productie der laatste jaren, ook van onze zijde, dat door zijn ietwat eenzijdig-lyrisch karakter toch niet de belangstelling trekt, die het verdient.

Er zijn ook onbewezen, en kleine talenten, waarbij van een verhouding tusschen schrijver en publiek geen sprake is. Ook hierin zit iets scheefs. Want het moge waar zijn, dat een talent zich eerst moet bewijzen, de vraag is gewettigd: wanneer kan dat bewijs geacht worden te zijn geleverd? Er zijn maar weinig critici, die waarlijk oog hebben voor talent, dat zich nog niet of nauwelijks heeft geopenbaard. De literaire critici zijn doorgaans te weinig onbevangen, soms ook te beperkt, om de mogelijkheden en beloften op te merken. Zij hebben een te bepaalde voorstelling van hoe het proza en de verzen ongeveer zouden moeten of kunnen zijn en laten zich daarbij onbewust leiden door recente, befaamde voorbeelden in binnen- of buitenland. Zelfs over „oorspronkelijkheid“ en „apartheid“ heeft men zoo zijn vooropgezette verwachtingen.

Ook de kleine talenten zijn geen vergissingen Gods. Maar wie peilt de stille tragiek van deze levens, die toch ook recht hebben op een eerlijke plaats? Vaak is hier het nageslacht rechtvaardiger dan de lijdgenoot.

Wanneer de algemeene constellatie in het literaire leven een zoodanige zou zijn, dat ieder zijn plaats had, ook het kleine talent, dan zou dit laatste minder in de verleiding komen grooteren na te volgen of zich voor grooter uit te geven. Revolutie en romantiek heeft ook hier veel verhoudingen scheefgetrokken. Onder den invloed daarvan is een opvatting van het kunstenaarschap ontstaan, die naast het groote eigenlijk alleen het aparte kan waardeeren en de kracht mist tot het opbouwen van een levende traditie.

Zij, die er komen.

Hoe moet men schrijven om te slagen? Niemand, die het zeggen kan, voor het slagen een voldongen feit is. In dit verband is de Proloog van Goethe's „Faust“ altijd weer zoo interessant. „Die Masse könnt ihr nur durch Masse zwingen“, „Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen“ en „Gebt ihr ein Stück, so gebt es gleich in Stücken“, heet het daar; bedwing de velen met het vele; wie veel brengt, brengt licht voor ieder wat; zoo ge een stuk geeft, geef het in stukken. Maar dit is toch meer geestig dan afdoende. In het algemeen kan men natuurlijk wel zeggen, dat het boek, dat er „in gaat“, op een zeker moment blijkt te hebben weergegeven wat er in de harten leeft, of een geestelijke situatie te hebben uitgebeeld, waarin de menschen zichzelf terugvinden. Zoo heb ik b.v. altijd gedacht, dat Remarque zijn succes aan twee dingen heeft te danken: ten eerste aan het feit, dat hij met zijn boek kwam

op een ogenblik, dat de oorlog juist lang genoeg geleden was om voor het eerst als historie te worden gezien, een moment, dat nooit meer terugkomt en voordien nog niet mogelijk was; ten tweede hieraan, dat hij in zijn hoofdfiguur het typisch-middelmatige product van de geestesgesteldheid van zijn generatie in die dagen heeft geteekend. Dat dit geen berekening van Remarque was, blijkt wel uit den onbevangen toon van het boek („Im Westen nichts Neues“), die in het tweede werk („Der Weg zurück“) niet meer geheel zuiver is. Neen, dit schrijven van „Im Westen nichts Neues“, juist op dien tijd, juist op die wijze, was een instincthandeling, even spontaan als een kreet, die zich uit een volksmenigte losmaakt.

Het spreekt overigens vanzelf, dat men er zich op kan spitsen, den smaak van het publiek in het gevlug te komen. Maar wie daarin werkelijk slagen, kunnen beter; het zijn dikwijls groote, maar weinig consciëntieuze talenten, die concessies doen aan het publiek, maar hun aanleg ook zelfs zoo niet kunnen verloochenen.

De roeping tot lezer.

Persoon en werk van een auteur van eenig formaat vereenigen zich tot een „naam“, die niet alleen „klank“ heeft, maar ook inhoud en kracht. In die beteekenis gebruikte b.v. „De Schoolmeester“ het woord „naam“, toen hij dichtte:

„Geen grafschrift zoo rijk,
Als Uw naam: Bilderdijk.“

Zoo schreef Dirk Coster bij de oprichting van „De Stem“ den naam „Dostojewski“ in den gevel. Merkwaardig is het, dat zulke literaire „namen“ beslag leggen, soms nog na eeuwen, ook op hen, die van leven en werk van de betrokkenen niet zooveel afweten.

Doch er zijn niet enkel namen van schrijvers, er zijn ook namen van lezers. Om bij Nederland te blijven: Erasmus, of, in lagere regionen, Busken Huet, Dirk Coster. Ze zijn lezers, voorlezers, uitlezers en samenlezers, of ze nu een bloemlezing-met-inleiding uitgeven of een bibliotheek van op de oudheid geïnspireerde werken voortbrengen. Hun inspiratie tot schrijven is kennelijk aan lectuur ontstoken; ze ontvonken niet aan het leven, maar aan het boek. Het is van belang, ook de roeping tot lezer te erkennen en de taak van den lezer in den ruimsten zin van het woord juist te onderkennen. Anders wordt de verhouding van schrijver tot lezer licht scheef getrokken. Ja, het wil me voorkomen, dat in de afbakening van de rechte verhouding hier een essentieel punt is aangeraakt, dat voor het welzijn van het literaire leven van beteekenis is. De roeping tot schrijver staat al zoo lang vast, maar over de roeping tot lezer is minder gezegd. En zij hebben juist zoo'n prachtige taak voor de receptieve zijde van het literaire leven. Er zou al veel gewonnen zijn, indien men publiekelijk zichzelf voor „lezer“ uitgaaf, in plaats van „criticus“, of „essayist“. Iedereen schrijft wel eens een rekening, of een brief, maar schrijver heet toch speciaal de dichter of prozaïst. Zoo behoeft er niets kleinere-

rends in den naam lezer te liggen. En het werk wordt eerlijk aangediend: de schrijver zegt: ik geef het leven weer; de lezer zegt: ik geef het gelezene weer. Wie die taak van lezer durft zien en aanvaarden, die heeft kans daarin „groot“ te worden en zoo kunnen lezers van naam in den chaos van publieken orde scheppen; het lezen leeren beoefenen als een kunst.

Onlangs las ik de hypothese van een Fransch schrijver, dat het menschelijk gelaat, in zijn ongelijke linker- en rechterheft, onderscheidenlijk de sociale en de individuele zijde van den persoon in kwestie tot uitdrukking brengt. In dien gedachten gang doordenkend, is het „gelaat“ van litterair Nederland zoo, dat de schrijvers de trekken van de rechterheft bepalen; de lezers die van de linkerheft. Zulk een beeld, hoe onjuist ook in menig opzicht, toont overigens zoo mooi aan, dat beide functies, schrijven en lezen, hun eigen „arbeidsveld“ hebben en tezamen culmineeren in den totaal-aanblik van het gelaat, waarin niet een doode evenredigheid heerscht, maar een rijk en onderscheiden leven.

Opzettelijke organisatie.

In hoever kan opzettelijke organisatie voor het literaire leven van beteekenis zijn? Indien de Christelijke auteurs, verbonden tot een Christelijken auteurskring, met elkaar aan de benaming „Christelijk auteur“ een praegnanten inhoud geven en een klank meedeelen, die tot over het eigen erf draagt. Indien de Christelijke essayistenkring een nieuw lezertype helpt vormen, waarvoor het de moeite waard is te schrijven. Indien het Verbond van Christelijk-letterkundige kringen in Nederland de komende krachten voor beide gebieden weet te vinden en te leiden.

Zoo kunnen de namen der individuele auteurs met elkaar tot nieuwe naamvorming aanleiding geven. En de lezers geven als geheel een klank van zich af, waarin de schrijver een antwoord hoort. En ten slotte verliezen beide namen, die van schrijver en die van lezer, zich in elkaar en worden tot één naam: noem het letterkundig leven, noem het de generatie van het jaar zoo-veel. Of liever, noem het Holland.

In vroeger tijden hebben werelden van gedachten zich tot één naam samengebonden: Athene, Byzantium, Florence. Kan geloofgehoorzaamheid van Christusjongeren hier geen nieuwen klank meer aan den naam Holland verleen? Vrees niet, geloof slechts.

Rotterdam.

C. RIJNSDORP.

III ZIELKUNDE III

Replik.

VI.

Veroordeelde Christologie. VI. (Slot.)
In het laatste art. van Prof. W. („De Reformatie“ van

het in rekening brengen van het feit, dat de taal van den Dooper het Arameesch was. In deze taal nu is een woord, dat twee beteekenissen heeft, zoowel die van knaap of knecht (denk aan ons schild-knaap), als die van lam. ²⁾ Sprekend dus in zijn en zijner hoorders moedertaal, noemde de Dooper ter aanduiding van den Christus een woord, dat in elk geval herinnerde aan Jesaja 53; dat duidelijk sprak van den knecht des Heeren. Let men er voorts nog op, dat Johannes als het werk van Christus toen tevens aangaf, dat Hij de zonde der wereld wegneemt, of draagt, ³⁾ dan is ook hierin zoo duidelijke aanknopings aan Jesaja's profetie, dat hij onze ongerechtigheden dragen zal (53:11), dat wel met zekerheid gezegd kan worden, dat de nieuwtestamentische openbaring hier niet de aanvangen, doch de voortzetting der oudtestamentische nader concreet maakt.

Dit laatste wil evenwel niet zeggen, dat Johannes' woord niet eveneens hier op vervulling doelt der openbaring van het Paaschlam van Ex. 12. Het kan wel zeer goed zijn, dat juist de nadere typeering van Christus als het Lam van God een tegenstelling bedoelt te geven met het lam van Mozes of van Israël. Een dergelijke tegenstelling heeft Christus althans later eens voor de aandacht van Zijn hoorders geroepen. Hij sprak toen van zichzelf als van het Brood van God; het is dat Brood, hetwelk God rechtstreeks geeft in tegenstelling met het voedsel, dat de mensch door arbeid zich gewinnt en met het brood, dat in de woestijn door bemiddeling van Mozes eens gegeven werd, het Manna (Joh. 6:31-33). In gelijken zin kan Christus heeten het Lam van God. Hij is te vergelijken dan met het Lam van Israël, dat bij den uittocht werd geslacht; doch staat in zoover met dat Lam toch weer in tegenstelling, dat Hij direct van God gegeven wordt en dat Zijn bloed daarom van beter dingen spreekt dan dat van het Egyptisch lam.

De tegenstelling mag dan in dit verband niet

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Het Lam Gods.

In den nacht, waarin de engel des verderfs de eerstgeboorte van Egypteland aantastte ten doode toe, werd in Israël de heerlijkheid der verlossende genade openbaar. „Er was een groot geschied in Egypteland. En er was geen huis, waarin niet een doode was“. In Israël daarentegen kermen de dieren niet in doodsnood en klagvrouwen heffen er hun stem niet op. Daar komen de mannen uit de veestallen met het blij bericht, dat alles nog goed is; moeders nemen hun kinderen op schoot en lachen met de vreugde van verlost; een vader valt zijn oudsten jongen om den hals.

Maar midden in de emotie komt het lam op tafel, dat vader met veel zorg geslacht heeft; en ieder denkt aan 't bloed des lams, dat aan de posten van de deuren is gestreken. Inderhaast wordt dan de maaltijd van het lam gebruikt... en de kinderen Israëls trekken uit het diensthuis.

Dat was het eerste Pascha; toen werden de eerste lammeren geslacht.

Zoo voor en na, al naar de ritueele trouw van 't volk en van zijn leiders, werd dit eerste Pascha herdacht; het bloed van Paaschlammetjes werd menigmaal gestort nog. En telkens was het teken van de verlossing uit Egypte. Van het koninkrijk der genade, dat de koninkrijken der wereld toen aan zich onderworpen had.

Maar ach, dat volk van God, dat uit Egypte was bevrijd, was een zondig volk. Het vermeerderde de schuld alle dagen. De vleeschpotten van Egypte verlokten het reeds in de woestijn tot murmureering. De moeiten van den verdélgingsstrijd tegen de Kanaänieten nam het veel te licht. Tenslotte ging het in zijn lateren koningstijd bond-

genootschappen met Egypte overwegen en sluiten. Het bloed van 't lam van Pascha — dat lang niet alle jaren werd gestort ook — sprak niet meer. Het was ook maar het bloed van dieren.

Tenslotte raakte het volk om zijn zonden in de macht van Babel. Weer moest God opstaan ter verlossing. Teyoren deed Hij troostend profeteeren tot de ballingen van een Man, Zijn Knecht, die de verlossing bewerken zou, niet meer uit de diensthuisen van Egypte en van Babel, maar uit het slavenhuis der zonde. Mijn Knecht, de Rechtvaardige, zal velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun ongerechtigheden dragen. (Jes. 53).

Toen kwam er sprake van een ander Lam, dan dat van 't Pascha in Egypteland. „Hij was mishandeld, maar hij liet zich vernederen en deed Zijn mond niet open; als een lam, dat ter slachting geleid wordt...“ (vert. Ridderbos).

...

Dit is dan, heel in 't kort, de geschiedenis der oudtestamentische openbaring van het Lam Gods. ¹⁾ Als alle openbaring van het oud verbond, vindt ook zij haar voltooiing in het Nieuwe Testament. Reeds Johannes de Dooper spreekt van deze voltooiing.

Hij heeft gepredikt van het fel gericht, dat komt te samen met het koninkrijk van God, dat nu nabij is. Weer maken de engelen des verderfs zich op. Doch dan ziet hij Jezus tot zich komen. „Zie, het Lam Gods“.

Het is de vraag, aan welk onderdeel der geschiedenis der openbaring de Dooper het aller-eerst en het allermeest wel heeft gedacht, toen hij den Christus en Zijn werk aldus verkondigde. Voor wie gelooven aan den Heiligen Geest, die in de openbaring van het O. T. den Christus profeteeren deed in almaar scherper wordende trekken; die ook Johannes vervulde en hem Zijn woorden ingaf, ligt het voor de hand, den Dooper hier te hooren herinneren aan Jesaja 53 allereerst.

Deze overweging wordt dan nog gesteund door

30 Nov. 3
vangen. P
volkomen
ring van
persoon).

Welnu,
Prof. W.'s
nog enkel
a. „In de
natuur
lager en
meening v
woorden!
Maar: n
natuur n
maar uit
b. Dat l
moet toch
hogere a
W. toch
ringsprinc
van een
zieleleven
door het
worden
verbodin
Prof. W.
bezwaren,
c. „In d
natuur
uit Maria
Ja maar
onsterfeli

Dit slot
opmerkin
Prof. V
Anthropo
wanneer
meerdere
Hoekstra
exegese
Wie ve
Nog ee
Prof. V
„Mijn br
stonden
gezegd“.
We hel
dat Prof
hij in de
als hij h
elken zit
zijn ver
verband
Maar
schreven
Van z
band ge
Zoo? I
In 193
danus.
sprak i
Ze lui
„De G
een Ant
Christol
En hij
„De Ch
In 193
„Tou
uit Ch
zouden

wordet
maar
het Pa
Rijst
denzell
feilbaa
lam he
gend a
het Gr
in de
woord
Lam,

Deze
neemt
maakt
Zijn v
oog o
Paasch
eerste
is dan
wil op
heden
feest;
7:8).
slist a
vullin
Dui
Paasc
deze
maar
Als
theüs.
teeker
gader
de H
voor
voor
ga“.
opkw
hand
fees